

LATINAMERIKA

Demokraziaren pobrezia eta
pobreziaren demokrazia

JAMES PETRAS

Joan den hamarkadan, esperimentu liberal kapitalistek mende honetan izan duen krisirik sakonenean murgildu dute Latinamerika, atertzeko arrastorik ageri ez duen krisian. Ekonomia desregulatuak (merkatu librea, “ateak zabaliko” inbertsio-politikak, pribatizazioa) aurrez ikusi gabeko gizar-te-polarizazioaren, beherantzako mugikortasunaren eta bizimailaren lurjotzearen sinonimo izan dira milioika pertsonarentzat, soldatagabeko (“noizik behineko”) lanaren hazkunde izugarriaren sinonimo (erregioko lan-indarraren %80aren gaitetik), bai eta “bertakoek”, nazioarteko finantz merkatuen zirkuituetan ihardunez eta altxor publikorako irispidea izanez, egindako bilioika eta bilioika dolarretako fortunaren sinonimo

ere. 80ko hamarkada, halaber, harrapaketa eskergeren lekuko izan da ekonomi mailan (kanpoko eta bertako inbertsore eta bankeroek egindakoak) eta estatu-mailan (bozketaz hautatutako politikoeak eta hautatu gabeko funtzionarioek egindakoak), erregimenak porrot eginda utzi eta klase-eraginezko austeritate-programen era berri eta latzagoetarako aitzakia eman dutelarik.

Kanpainetako promesak eta erretorika eta guzti, aldi honetan kontinentean zehar boterea hauteskunde bidez hartu zuten erregimenek, populazioaren premia sozio-ekonomiko oinarrizkoenak ez soluzionatzeaz gainera, ez dituzte beren erregimen politikoak demokratizatu, ezta eguneroko bizimodurako gutxienezko segurtasuna eskaini ere. Politikagintzarako prozesu demokratikoagoak ekarri ordez, hauteskunde bidezko sistemak ez-errepresentatzaileago bihurtu dira, herri-premietatik urrunduago. Autoritarismoa indarrean dator nonnahi eta errepresioa gobernu zibilen ohizko ezaugarri bihurtu da.

Kapitalismo liberalaren lurjotzeari emandako erantzun politikoa eta alderdi-hauteskunde bidezko erregimenen ajeatzea ez dira uniformeak izan. Hauteslegoaren mudakortasuna isladatuz, alternatiba konbentzionalak eta mugimendu eta pertsonalitate berriak azaldu dira. Aurreko identitate politikoek dagoeneko ez dute muntarik birlerrotze politiko zorrotzen ondotik, hots, aurrez zentro-ekzerreko, sozial-demokrata gisa identifikatutako alderdiak eta beren buruzagiak neoliberalismora, zentro-eskuinera eta haruntzago mudatu dira. Aldi berean, "txaketa-aldatze" honekin batera ez da gertatu beste hainbeste hauteslegoaren eskuineratzerik. Mexikoko eta Brasilgo presidentetzarako hauteskundeetan (1988 eta 1989an, hurrenez hurren) herri-esfortzu handia agertu zen ekzerreko hautagaien alde. Brasilen, Lulak eta Langileen Alderdiak botoen %47 historikoa lortu zuten (31 milioi gutxi gorabehera); Mexikon, Cuauhtemoc Cardenasek irabazi egin zituen hauteskundeak, PRIren iruzurra medio lapurtu bazizkioten ere. Kontinentearen "eskuineratzearen" kontrako joera hau hauteskunde bidetik eta hauteskunde bidez kanpo azaleratu da, eta aurkaketa masiboetara irits daiteke, baldin eta mugimendu koherente eta antolaturik sortzen bada.

Atzerrian errotutako intelektual talde nimiño batengan salbu, Eki Europako erregimen kolektibisten gainbeherak ez du ekarri sakoneko joerarik kapitalismo liberalaren alde. Merkatu librearen eragindako eguneroko hondamendiak askoz erabakiorrago astindu ditu ikuspegi politiko eta ekonomikoak Moskutik eta blokeko beste hiriburuetatik zetorren erretorika kapitalistazale eta mendebaldezaleak baino. Inoiz baino gehiago, latinamerikar gehienek enplegu segurua, gizarte-segurantzaren sarea, irabazien sistema justua eta enpresa publiko eraginkor eta demokratikoki kontrolatuak ekarriko dituzten ekonomia nazionalak sortu nahi dituzte. Merkatuak aspalditxo galdu zuen bere mistika Kingston, Lima eta Caracasko hiritar pobrearentzat, Sao Paulo, Buenos Aires eta Santiagoko industri langileriarentzat, eta erregio osoko gizarte-mugimenduentzat.

Politika elektoralistaren eta merkatuak gidatutako ekonomia proگرامen azken ziklo honen porrota, Latinamerikako jendearen bizimodua hobetzeko, ezin zorrotzago eta zuzenago adierazi zuten Brasilgo hegoaldean dagoen Parana estatuko langile baten hitzek, 1990.aren azken aldera izandako kongresu nazionalerako hauteskunderen garaian. Hautestontzira iristean, atzera hartu egin zion boto-papera hautesmahaiko ordezkariari, hauxe adieraziz: "Bertatik egiten diot uko delako eskubide honi, ez bait da gauza niri gosea kentzeko."¹

HAUTESKUNDE BIDEZKO ERREGIMENEN PORROTA, EKONOMI DESINTEGRAZIOA GELDIERAZTERAKOAN

Arau militarretik zibilerako trantsizioarekin batera, jarraitasuna izan bazen estatuaren instituzioen eta pertsonalaren mailan, aldaketa gutxi edo batere ez zuen ekarri aurreko erregimen diktatorialek eraikitako eredu sozio-ekonomiko neoliberaletara. Aitzitik, hautatutako gobernurik gehienek pribatizazio eta liberalizazio-prozesuak areagotu eta irabazien eta soldatapekoen gaineko murrizketa berriak konbinatu zituz-

ten. Argentinan, are jeneralik merkatu librearen aldekoenak ere oztopoak jartzen zizkion ia sektore publikoko enpresak saltzeari edo partehartze pribatuari irekitzeari. Baina hauxe lortu nahian dabil orain Menem presidentea. Bere aitzindari Raul Alfonsínek abiarazitako prozesua izugarri bizkortuz, Menemek privatizazio dekretuak sinatu ditu, petroli oputzuetan, konpainia petrokimikoetan, komunikazioen sektorean, ur-homikuntzan, elektrizitatean, ikatzean, posta eta telegrafi zerbitzuetan eta itsasportuen agintean eragina duten dekretuak. Brasilen, presidente gisa hasi (1990eko martxoan) eta lehen hilabetearen barruan, Fernando Collor-ek estatuaren 188 industria privatizatzeko planak barne hartzen zituen ekonomi estrategia sinatu zuen. Harrez gero, enkantean jarri ditu sistematikoki gobernuaren jabetzako korporazioak. Sektore publikoaren suntsiketa errazteko, dagoeneko ia babes guztiak kendu dizkie merkatu nazionalari eta goimailako teknologiaren industria berriei. Uruguayn, Luis Alberto Lacalle herrialdeko buruzagi hautatuak hainbat neurri hartu ditu arrantzu-industria, aire-linea nazionalak, alkohol-produkzioa, aseguru-salmentak eta portu eta telekomunikazio-zerbitzuak privatizatzeko. Perun, estatuburu zibil berriak, Alberto Fujimorik, petrolio, meategiak eta metal-birfindegiak saltzeko programa bat iragarri du, herrialdearen industri produktua gehiena ematen duten enpresak alegia.

“Demokraziak” gora egin duen hamarkadan, Latinamerikako barne-produktu gordina (BPG) %8 baino gehiago jaitsi zen, eta zenbait herrialdek (Argentina, Peru, Venezuela, Bolivia) %24-26 inguruko beherakadak jasan zituzten.² Gainbehera kontinental honetan salbuespen nabarmen bakarra Kuba sozialista izan zen; honen ekonomia (BPG) 31,6an hazi zen per capita, eta Produktu Sozial Gordinak (PSG) %44,2ko gorakada izugarria izan zuen.³ Emandako zifrak ezberrik gabe zorigaitzokoak badira ere, ilundu egiten dituzte irabazietan gertatutako are galera sakonagoak. Soldata urbano minimoak (erregioko lan-indarraren erdiak inguru jasotzen dituenak) %74 erori ziren Perun, %58 Ekuadorren, %50 Mexikon, %30 Brasilen eta %21 Txilen.⁴ Erregio osoan zehar, langileek hiru, lau eta bost lanbideri heltzen diete doi-doi oinarrizko premiak ase-

tzeko janaria ordaindu ahal izateko. 80ko hamarkadan, Brasilen aberastasuna eta irabaziak gero eta gehiago kontzentratu ziren, goimailako %5aren eskuetan; soldata minimoa jasotzen duen populazioaren %50ak duen erosteko ahalmena inoiz baino beherago dago.⁵ Argentinan, oraintsu arte *per capita* haragi-kontsumorik altuena izan duen lurraldean, eguneroko ikuskizuna dira janari eske ate-joka dabiltzan langabetuak. 1989ko irailetik 1990eko irailera, herrialdeko konpainia publikoetako soldata errealak %49 harrigarrian beheratu ziren, horrekin batera industri sektorean bakarrik milioi bat lanpostu baino gehiago galdu zirelarik.⁶ Fujimoriaren Perun, soldata errealak 1972ko mailan-edo irauten dute.⁷

Aberatsek eta pobreek irabazten dutenaren arteko aldea handiagotu egin den bitartean, sektore sozialeko gastua %50ean baino gehiago jaitsi da aurreko hamarkadarekin konparatuta. Aldi berean, norbanakoaren sektoreak (bereziki osasuna, hezkuntza, garraioa, etxebizitza eta aisia) eta beren klaseak gero eta gehiago isolatu dira elkarrengandik. Argentinan gaur egun, adibidez, aberatsek eskola-maisu baten urteko irabazien hiru halako ordaintzen dute osasun-aseguru pribatuagatik; aldiz, estatuak kudeatutako emakumeen ospitale psikiatrikoak informatu zuenez (1990eko ekainean), 30 paziente hil ziren janari-eskasiagatik. Egia esan, azken hau kontinente osoan dagoen arazoa da, eta ia populazioaren erdia hartzen du zenbait herrialdetan. Sendagileek, erizainek eta medikuntz sorospenak ez dute nahikoa sendagai eta hornidura hainbeste gaixotasuni aurre egiteko.

Ezinbestean, beren burua zaintzeko gaitasun gutxien dutenek ikusten dituzte gorrienak ekonomi desregulatuzaileen eskuetara. Hilkortasun-tasak, jaiotzean hildakoak, eta haurren elikadura-eskasia asko ugaltu dira azken urteotan Argentina, Brasil, Peru eta Mexikon.⁸

“Birdemokratizatutako” El Salvadorren, haurren hilkortasuntasek gora egin dute 80ko hamarkadan, oinarritzko zerbitzuak txartu direlako -batez ere ur edangarria gordetzeko biderik ez izateagatik. 1988an hamar nekazaritatik bederatziri ukatu zitzaizen funtsezko eskubide hau.⁹ 1990ean, Nazio Batuetako

Latinamerikarako Ekonomi Batzordearen (ECLAREN) arabera, kontinenteko populazioaren %44 gutxi gorabehera pobrezia-aren mugaz azpitik bizi zen (1970ean baino 112 milioi gehiago). Multzo honen ia erdia (88 milioi) ezergabeak omen ziren, pobrezia-rik gorriean bizi zirenak. ECLAK irabazien batezbestekoak izandako erorketari egotzi zion miseria gero eta handiago hau: "atzerapauso izugarria markatu zuen Latinamerikako eta Karibeko populazioaren ohizko bizimailan" 80ko hamarkadan zehar.¹⁰

Lurjotako soldaten, bizimoduaren narriadura kronikoaren eta hazkunde negatibozko portzentaien aro hau zuzenki lotuta zegoen kapital-atzerriratze masiboa errazten zuten gobemu-politikekin. 1982.etik 1989.era, elkargo multinazionalak eta bankuek sekulako festa izan zuten: bederatzi urte hauetan bidalitako etekinek eta ordaindutako korrituek 281,5 bilioitako kopuru astronomikoa osatu zuten. Mailegu berriak eta inbertsioak kenduta, Latinamerikak oraindik 200 bilioitako kapital-esportatzaile garbia izaten jarraitzen zuen.¹¹ Hauteskunde bidezko erregimenek bultzatutako eredu sozioekonomikoaren logikak -kapitala (bertakoa eta atzerrikoa) jaregitea eta sektore publikoa murriztea- ondorio hau ekarri zuen ezinbestean (eta aurrerantzean ere hala izaten jarraituko bide du), zeren eta nazioarteko zirkuituak mantentzera behartzen bait zituen, hots, zorra ordaintzera; behin hau erabaki ondoren, ez zuten esportazio-eliteak bultzatzea beste aukerarik, bertako produktugileen eta soldatapeko taldeen bizkarretik. Ekonomi harrapaketa guztiz lotuta zegoen gizartearen pobretzearekin eta polarizazioarekin.

Ekonomi aldaketa hauen ondorio subjektibo sakonena zera izan da, profesionalen eta klase ertainen proletaltze bizkorra, bereziki sektore publikoetan soldata bidezko irabaziei lotuta zeudenena. Hori bezain bizkorra izan da soldatapeko industri lan-indarraren desproletaltzea: azpienplegua eta langabezia aurrez sekula ezagutu gabeko mailetara iristen ari dira (%70 Liman, %50etik gora Caracasen, %20 Buenos Airesen, e.a.), sasoi-ko eta noizbehinkako lana, legeria sozialak babesten ez duena, soldata minimoak, edo segurtasun-baldintzarik eza lanpostuan, arau bilakatu dira. 80ko hamarkadako hautes-

kunde-erregimenek agian legezko eskubide gehiago bermatuko zizkieten sindikatuei baina, aldi berean, beren politika sozioekonomikoak kidez hustu ditu sindikatu eta lantegiak. Hain zuzen, buru izan dira klase- eta politika-burrukaren bitartez mende erdian zehar lortutako hobekuntza nagusi gehienen atzerakadan.

Ia hutsegite sozioekonomikoa bezain txundigarria izan da moraltasun publikorik eza. Jabego publikoaren lapurreta politikoak sekulako mailak iritsi ditu nonnahi. Perun, Alan Garcia-ren erregimena (1985-90) ehundaka milioi lapurtzeaz salatu dute; altxortegia balantze negatiboz utzi du Venezuelan, Luchini presidente-ohiaren Ekintza Demokratikoaren erregimeneko (1983-88) dozena bat ministro-ohi gutxienez salaketapean daude bilioiak lapurtu dituztela eta petrolio-dirutan —gehienek herrialdetik aldegin dute. Brasilen, Sarneyren erregimena (1985-90) mundu guztian mespreziatu dute estatuaren diru-sarreraren milioika eta milioika dolarrez jabetzeagatik, entretenimendu pribatueterako hartzeagatik eta ehundaka milioi, bilioiak agian, atzerriko kontuetan sartzeagatik. Argentinan, Menem presidentearen anaiak, Senatuko burua bera, milioi bat dolarretik gora metatu zituen Uruguayko kontu korrante batean, bere postua hartu eta hiru hilabeteren barruan. Bitartean, Txilen, ez dirudi Alwyn-en gobernuak kemenez jazargo dienik diktaduraren azken egunetan Pinocheten “adixkide” eza-gunei egindako estatu-enpresen milaka milioitako salmenta maulazkoei. Erabateko saldukeriak, ustelkeriaren nondik norakoa eta neurria, horixe da hauteskunde bidezko erregimen neoliberalak kapitalismo desregulatuaz -merkatu librea- egin duten intepretazio praktikoa. Era berean, harrapaketa publikoaren neurria, aberasteko aukera pribatuak agortu izanak ere azaltzen du. Bankuek parterik handiena hartzen dutenez, eta sortu diren esportazioko eliteek ukiezin dirautelarik, sektore pribatuari saltzen zaizkien enpresa publikoak eta altxortegi publikoa dira funtzionari elektoralei geratzen zaizkien bi alderdi bakarrak, beren metaketa pribatua egin ahal izateko. Ezbairik gabe, portaera hau azken balioa bailitzen akuilatzten duen merkatu-jite berria ez da lasaigarririk txikiena funtzionari dudatien kontzientziarentzat.

Pribatizazioak esanahi berezia hartu du hauteskunde bidezko erregimenetan -bi adieratan, jabetza publikoa pribatu bihurtze gisa, eta gobernuko goi-funtzionarioek baliabide publikoak bereganatzeko praktika gisa (zuzen-zuzenean nahiz famili edo negozio-loturen bidez). Kapitalaren desregulazioaren, pribatizazioaren eta nazioartekotzearen aro berrian, ustelkeria politikoaren nondik norakoa eta sakona gauza jakina izan da Venezuela, Brasil, Argentina eta Peruren kasuetan —non funtzionarioek literalki estatu-aurrekontuak erabili dituzten erbeste-ko kontuak ondo gizentzeko, enpresa publikoentzako baliabideak bereganatu dituzten, haiei behea jo erazi eta beren kide pribatuei saldu dizkieten.

Ondorioz, enpresa publikoen defiziten parte handi bat ez zaio zor enpresa publikoek berez duten eraginkortasun-faltari; aldiz, partez jabetze pribatuaren eta subkontratazio ustelaren emaitza dira. (Aitzitik, Uruguayn, Montevideoko gobernu sozialista hautatu-berriak, sei hilabetetan, %300ean jaso zituen kasinoetatiko diru-sarrerak, batez ere administrazio zintzoari eskerrak, nonbait). Enpresa publikoen lapurreta pribatua pribatizazio gehiagotarako aitzakia bihurtzen da: estatu-ustelkeria hauteskunde-erregimenek bultzatutako pribatizazio-prozesuaren bi muturrei lotuta dago. Horren ondorena “pilaketa primitiboaren” antzera harrotzen duen ekonomia da, zeinetan funtzionari politikoek lapurreta publikoaren bidez eskuratzen duten beren hasierako aberastasuna, eta ondoren aberastasun hori kapital bihurtzen duten berriki pribatizatutako sektoreetan.

Hauteskunde bidezko erregimenek merkatu librean oinarritutako ekonomi estrategiak jarri dituzte modan; halakoek, ez aberastasuna gizartean justuago banatzea ekarri dute, ez esportazio-eliteen eta soldatapeko taldeen arteko irabazien aldeak txikiagotu dituzte. Aitzitik, lehena sakonagotu dute besterik gabe, eta bigarrena sendotu, legitimitate ideologikoa emateko eginahalak egiten zituztelarik. Gainera, ekonomia bikoitx zurrun-zurruna sortu dute: atzerriko finantz baliabideetatik eta estatuaren lapurretatik hurrupatzen duten nazioarteko zirkuituei lotutako sektore pribatua; eta beste sektore bat, barn-merkatu gero eta meharragoan oinarritua, behe-

raka doazen soldatei, hondatzen ari diren estatu-zerbitzuei eta lan-aukera faltari lotua.

HAUTESKUNDE BIDEZKO ERREGIMENAK ETA KLASE-EGITURA

Hauteskunde-erregimenen eta berauen buruzagien bitxitasuna zera da, klase-borroketatik sortuak izanik ere, bizkor ukatzen dutela beronen garrantzia behin boterera iritsi ondoren. Oposizioan direnean, elektoralistek erregimen ez-demokratikoetako klase-eraketa bideratzen dute; boterean daudenean, estatuaren eta klasearen arteko loturak lasatzen dituzte, esfera bakoitzaren desberdintasuna, berezitasuna eta autonomia azpimarratzen dituen ikuspegi baten alde. Trantsizio politikoarekin baterako aldaketa ideologiko hau oso nabarmena izan da Latinamerikako klase intelektualetan, zeinen kideak sarri bete-betean ihardun bait dute erregimen berriak arrazionaltzen edota berorietan formalki partehartzen. Bigarrenek garrantzia izan dute (?) klase-egituretan eta, ordainez, klase-boterearen eraketa espezifikoek oso sakon eragin dituzte.

Badira zenbait ezaugarri harrigarri, 80ko hamarkadako gobernu zibil berriei (eta zaharrei) amankomun zaizkienak. Lehena hauxe da, ia herri-politikarik eta politika birbanatzailearik eza. Presidentetarako bozketaren aurretik zeinahi koalizio zeudela langileriaren, klase ertainen eta negozio-taldearen artean, ez dute eraginik ondorengo politikan eta bizkor hausten dira gatazka arrenkuratsuetan. Bigarren, hauteskunde bidezko erregimen berrien politikak definitzerakoan, mintzabide ideologiko tradizionalak eta praktika historikoen garrantzi gutxiago dute boterearen egungo eraketek baino, zeinetan sartzen diren erregimen horiek. Adibide argi eta garbi bat Argentinako erregimen peronista da. Menemen politika atzerriko bankarien eta esportatzaile pribatuen aldekoa da, bertako produktugileen eta soldatapeko langileen kaltetan; arbuio zuzena egiten die iraganeko praktikei, eta entzungor sindikatuen "traizio"-salaketari. Menem ondo erantzuten ari zaio Argentinako kapitalista transnazionalen larderiari, erbesteko inbertsoreei eta

bertako esportatzaileei, hots, aurrez Alfonsinen eta militarren erregimenetatik jasotako botere-eraketari. Hirugarren, hauteskunde-erregimenek ez diote ekin klase-sistema eraldatzeari edota klase-desberdintasunak hobetzeari; aitzitik, boterea bermatu eta sendotu egin dute goian, ekonomia garatu ahal zuen klase bakarra bera bailitzen.

Laburbilduz, hauteskunde bidezko erregimenak %20an edo hortik gora ari dira areagotzen nazioarteko mugikortasuna, geldi dagoen ekonomiari lotutako soldatapeko taldeen mugikortasuna behera erasten duten bitartean. Hain zuzen, kanpora begirako klaseek barrura begirako klaseengandik soberakina jasotzeko duten abilezia nazioarteko mugikortasun handiagorako baldintza da. Mugikortasun-modu gatazkatsu baina erlazioan hauek artekari bat dute: estatu neoliberal eta hauteskunde bidezko erregimenak; estatuak soberakina soldatapeko klaseetatik bertako eta atzerriko transnazioaletara ateratzen duen bitartean, hauteskunde-erregimenak legitimatu egiten du prozesua liturgia demokratikoaz baliatuz.

Klase-eraketa eta klase-erlazio nagusiak ez dira beti hauteskunde-erregimenen emaitza, gehienak erregimen militarra zegoenean sortu bait dira. Hauteskunde-erregimenen politikak asko egin dute klase-egituran aurrez zeuden joerak indartzeko.

Gaur egungo klase-egituraren zenbait ezaugarri arreta berezia merezi dute. Lehena latinamerikar kapitalista transnazionalen (KTN) klasearen nagusigoa da, kontinenteko lehen indar gisa. KTNen ezaugarri klabea ez da produkzioan sartuta dauden ala ez, ezta beren iharduera produktiboaren kokalekua, baizik eta nazioarteko merkatuetan duten sarbidea eta eskuhartzea, nazioarteko kapitalaren harat-honatarekin lotzen dituen. KTNek goialdean duten nagusigoaren parean langile-klasearen sail handien zokoraketa dago: langabetuen eta gaizki ordainduen, azpienplegatuen, autoenplegatuen, sasoikako eta aldikako langileen masifikazioa (segurtasun-onura tradizionalak ere falta zaizkielarik). Polarizazio honek, batetik KTNen klase kohesionatu eta autokontzientea goian, eta bestetik langileen masa desartikulatua behean, oso eragin larria izan du

profesionalen eta soldatapekoen klase ertainean: gutxiengo bat sare pribatuetan sartu ahal izan da (ideologoak, kontableak, legegizonak, sendagileak); aldiz, gehienek beherakada larria jasan dute. Beheraka egin duten profesionalak enplegu-aniztasunari heltzen saiatu dira, eta atzerrira jo dute gero eta gehiago, baita protesta ekintza zuzenetara ere.

Klase-sistema honen dinamika askotarikoa izan da —klaseen segmentuak osatuz eta deseginez, eta klase bakoitzaren berezitasunak eta klase-batasuna ezabatuz. Garapen nagusietako bat lunpen-proletalgoaren hazkundera izan da, langile-klase desartikulatutiko eta autoenplegatu pobretuetatik sorkaria. Erregioan zehar, eta bereziki hiri handietan, krimenaren portzentaiak aurrez ezagutu gabeko neurrietaraino ari dira hazten, eta Nazio Batuetako Latinamerikarako Ekonomi Batzordeak “Latinamerikako populazioaren sail zabalen bizimailaren narriadura nabarmenari...”¹² leporatzen dio hau. Brasil eta Argentina bezalako herrialdeetan, segurtasun-konpainiak bilioi askotako enpresa bilakatu dira. Beste garapen baten arabera, langile-klasearen famili unitatea gizonezko-emakumeen berreraketa berriaren oinarria bilakatu da, eragin politikoa duelarik. Langabeziak familiburu gizonezkoak kolpatu bait ditu gogorren eta, nonbait, sail honek sentitu bait ditu larrien ondorio sozio-psikologiko negatiboak, emakumeak eta gazteak garrantzizkoago bihurtu dira klase-posizioak definitzen gizarte-mugimenduetan eta auzoetan berez sortutako protestetan.

Langile-klasearen desartikulazioa eta gizarte-polarizazioa sakontzearen bi garapenek esan nahi dute kontrol politiko tradizionalak, alderdien makina elektoralen eta sindikatu burokratizatuen bidezkoak, ez direla jadanik eraginkor. Oldeen berezko protestak, denden zakuraketak, kale-mobilizazioak, baimenik gabeko grebak, azaltzen ari dira hauteskunde-erregimenen klase-izaera argi agertzen den heinean. Klase-egitura polarizatuak bere adierazpidea aurkituko ote duen elkarren kontrako mugimendi politikoetan, hori gertagarrien eta parte hartze politikoaren kontua da. Argi dagoena, ordea, zera da, hauteskunde-erregimenek eta hauek osatzen dituzten alderdi nagusiek ez dutela ezarri hegemoniarik gizartean. “Kanpora begirako klaseen” aldebakarreko ordezkariak eta menpeko kla-

seen “beherakako bultzadak” ez du horretarako biderik uzten. Narriatzen ari den klase politiko hegemonikoaren eta haustura politiko garbiaren arteko distantzia, ordea, handia da oraindik eta hainbat bidezidorri lotua. Alderdi tradizionaletatik kontrako jarrerara pasatzeak, hautagaiei protesta egitera, erantzunezko eta bortxazko protesta, eta hedatuta dagoen etsipen eta traizio-sentipenak, jendea aldabera erakusten dute, alternatiba politiko berrien bila ari dena, status quo-aren pragmatikoez eta errealistek erakarrirako hondamendiari aurre egingo dioten alternatiben bila alegia.

KONKLUSIOA

Latinamerikako kapitalismoaren krisia askoz larriagoa eta hedatuagoa da Eki Europako edozein egoera konparagarri baino, baina agintean dauden eliteek ez dute aldegiten, manifestazio jendetsuak ez dira bakean bukatzen, oposizioko intelektualek botere-karguak hartu eta ez dute garbitzen estatua polizia sekretuaren buruzagi autoritarioz, botere hegemoniko nagusiak ez du xumeki onartzen aldaketarik gizarte-sisteman, ez ditu barkatzen zorrak. Elite politikoak militarretik zibilera pasatzen dira; ekonomia zabuka dabil, doikuntza mingarri batetik bestera; eta herrialde batek, Nikaraguak, USAko bezero bat kanporatzen duenean, Washingtonek interbentzio-gerra luzea finantzatzen du, baita hauteskunde bidezko bezero bat berrezarri ere. Polonian apaiz bat hil dutela eta hori sistema politiko osoa salatzeke adinakoa da; hirurogeitamar nekazari kristau eta dozena bat lekaima eta apaiz hiltzen dituzte Salvadorrren, eta Mundu Librearen defendatzaile nagusiak “komunismoaren krisi moralaz” hitzegingo du, eta “merkatu libreko gizartearen nagusitasun moral eta materialaz”.

Eki Europako eta Latinamerikako krisien emaitza desberdinak ez dira ekonomi sistema agortzearen edo sistema bat bestea baino hobea izatearen ondorio; aldiz, zerikusitua handiagoa dute Estatu Batuek erregimen politikoak berreraikitzeke duten borondate eta ahalmenarekin, oraindik iraun dirauten

estatu autoritarioekiko eta ekonomi eliteekiko lotura estrategikoei eutsi bitartean. Soviet Batasunak bezero zituen erregimenei laguntza emateari utzi zion bezala, Washingtonek bizkor iharduten du erregioko aliatuak babesteko eta eusteko: laguntza militarri esker, nazionalista disidenteak erreprimitzen dira; zibilen eta militarren hitzarmenek fatxada elektorala ematen du kontinente osoan zehar lapurreta betierekotu ahal izateko. Aldi berean, Latinamerikako egitura bortxazkoek boterean irauteko gaitasuna erakutsi dute trantsizio-aldietan zehar, hartara gizarte-sistemaren iraupena bermatuz, gizarte-mugimendu demokratikoen eta oldeen astinduen kontra.

Nazioarteko botere hegemoniko honetxek, estatu-instituzio autoritarioek eta ekonomi boterea kanpora begira dauden eliteetan kontzentratzen jarraitzen dutelarik, adarjotzea eta trufa dira “eredu suediarretik” ikasteko eta antzeko gomen-dioak.¹³ Jeneralek eta bankariek ez dute negoziatuko eskala handiko eta epe luzerako aberastasun-aldaketa, atzerriko kontuetatik gizarte-ongizaterako programetara aldatzea alegia, ez orain eta ez etorkizun hurbilean. Eliteak hauteskundeetatiko politikoekin egindako negoziazioek askatasuna eman zioten klase politikoari zegoen eredia kudeatzeko eskua izateko, jendea bakeratuz, atzerriko maileguak segurtatuz eta interesen ordaintzari eutsiz. Hauteskunde bidezko eliteek ondo frogatu dute alderdi autoritarioek baino hobeto kudea dezaketela dagoen sistema: hobeto birnegozia dezaketela zorra —eta ordaintzen jarraitu; herri-hauteskundeak antola ditzaketela, inbertsoreen eliteen konfidantza kaltetu gabe.

Hasieran arrakasta izan zuten, baina histori une labur batez bakarrik. 80ko hamarkadaren azkeneko, hauteskundeeko erregimenak sakon lokaztuta zeuden estankamendu kronikoan eta hauteslegoa bizkor ari zen konfidantza galtzen aukera politiko batetik bestera; nortasun antipolitiko batetik bestera. Sistemaren atsedean nagusia krisiaren larria bera zen: egunegun bizi izateko borroka lurjota uzten zuen herria eta hurbilekoei begira jartzera behartzen zuen, talde eta sare primario eta gertukoei. Zein “aukera” elektoral berri agertuko da txarada politikoa betierekotzeko? Bati “kapitalismo neoliberalaren azkenaz” hitzegiteko gogoia sortzen zaio, Mendebaldeko

jakintsuek merkatuaren nagusitasuna Ekialdeko “sozialismoaren azkenarekin” lotzen duten honetan, baina hori errazegia da, eta funtsean okerra. Latinamerikako kapitalismoaren porrot ekonomiko, politiko eta morala gainditzeko bidea luzea eta gogorra da. Heriotz eskuadroien antolatzaileak oraindik indar armatuen buru daude, eta hauteskundeetan agertutako politiko berriek ederki hezi dituzte. Ekonomiak estu lotuta daude nazioarteko finantz sareei: mutur bateko hausturek erreazioak dakartzate beste muturrean. Industrialek Latinamerikan dituzte fabrikak, baina kapitala atzerrian inbertitzen dute. Aldaketa etor dadinean, ez da erraza izango eta ez dira minik gabeak izango lehen neurriak, ekonomia herriaren gizarte-premiei begira berregituratzeko: baliabideen aldaketak eskerga izan beharko du, %20tik beste guztiengana, eta horri, noski, ahal guztiz egingo diote kontra. Aukera ekonomiko eta politikoak xahutu dituzten eliteek ez dute jokia besterik gabe galdutzat emango, ez dira filosofiko bihurtuko. Irrazionalitatea goraka ari da dagoeneko: argi eta garbi erakusten du zer ematerik ez daukan herri guztiaren kontra austeritate-neurri gehiago hartzeko asmo tematsu eta inozoak; interesen ordainketak jarrai dezaten egiten diren presio monomaniakoek, nahiz haur-hilkortasunaren portzentaiak goia jo eta gosea noranahi zabaldu.

Sozialismoak etorkizunik badu (direnak direla une jakin bateko antolamendu-ahalmenak edo ezinak, intelektualen belaunaldi baten edo bestearen porrota edo erretira), merkatu-eromenaren lotura irrazionalari, miseria orokorrari bortxa mugagabez eusten saiatzen bait da, aurre egiteko bide posible bakarra delako du, izan.

Euskaratzailea:
IÑAKI IÑURRIETA

1. STOTT, Michael: "Invalid Ballots Take Lead in Brazil Election", *Philadelphia Inquirer*, October 8, 1990, 8A or.
2. ROSENTHAL, Gert: "Balance Preliminar de la Economía Latinoamericana en 1989", *Comercio Exterior*, 40 bol. 2. zk., 1990.eko otsaila, 124 or; "How Latin America's Economies Look After a Decade's Decline", *New York Times*, 1990eko otsailak 11, E3 or.
3. Nazio Batuetako Latinamerika eta Kariberako Ekonomi Batzordetik hartutako zifrak, "Where Are the Real Good Performers?", *Latin American Weekly Report*, 1991ko otsailak 7, 8-9 or.
4. ROSENTHAL, Gert: "Balance Preliminar de la Economía Latinoamericana en 1989", 124 or.
5. Ikus SILVERSTEIN, Ken: "Collor's 'New Brazil': Shock Treatment for the Poor", *The Nation*, 1990.eko azaroak 12, 555 or.
6. Ikus *Latin American Monitor: Southern Cone*, 1990.eko urria, 822 or. *The Nation*, 1990.eko azaroak 12, 555 or; "Rich Getting Richer, the Poor Poorer", *Latin American Regional Reports: Brazil*, 1991.eko urtarrilak 10, 4-5 or.
7. Ikus *Latin American Regional Reports: Andean Group*, 1990.eko urriak 11, 2. or.
8. Ikus *New York Times*, 1990eko abuztuak 11, 5. or.
9. Ikus GRUSON, Lindsey: "Salvador's Poverty is Called Worst of Century", *New York Times*, 1988ko urriak 16, 14. or.
10. ROSENTHAL, Gert: "Latin American and Caribbean Developments in the 1980s and the Outlook for the Future", *CEPAL Review*, 39. zk., 1989ko abendua, 1. or.; *El Mercurio*, 1989ko uztaialak 14, B1 or; *Latin American Weekly Report*, 1990eko abuztuak 9, 10. or.
11. Ikus "Stagnation Plummeting Regional Economies", *Times of the Americas*, 1990eko urtarrilak 10, 1. or.
12. ROSENTHAL, Gert: "Latin America and Caribbean Development in the 1980s and the Outlook for the Future", 10. or.
13. Ikus, adibidez, WEFERT, Francisco: "Sweden and Latin America", *CEPAL Review*, 39. zk., 1989ko abendua, 31-36 or.